

अष्टमोऽध्यायः

प्रथमः पादः

- १ सर्वस्य द्वे ।
- २ तस्य परमाग्नेडितम् ।
- ३ अनुदात्तं च ।
- ४ नित्यवीप्सयोः ।
- ५ परेर्वर्जने ।
- ६ प्रसमुपोदः पादपूरणे ।
- ७ उपर्यध्यधसः सामीप्ये ।
- ८ वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूयासंमतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु ।
- ९ एकं बहुव्रीहिवत् ।
- १० आबाधे च ।
- ११ कर्मधारयवदुत्तरेषु ।
- १२ प्रकारे गुणवचनस्य ।
- १३ अकृच्छ्रे प्रियसुखयोरन्यतरस्याम् ।
- १४ यथास्वे यथायथम् ।
- १५ द्वन्द्वं रहस्यमर्यादावचनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाभिव्यक्तिषु ।
- १६ पदस्य ।
- १७ पदात् ।
- १८ अनुदात्तं सर्वमपादादौ ।
- १९ आमन्त्रितस्य च ।
- २० युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्वात्रावौ ।
- २१ बहुवचनस्य वस्नसौ ।
- २२ तेमयावेकवचनस्य ।
- २३ त्वामौ द्वितीयायाः ।
- २४ न चवाहाहैवयुक्ते ।
- २५ पश्यार्थेश्चानालोचने ।
- २६ सपूर्वायाः प्रथमाया विभाषा ।
- २७ तिङो गोत्रादीनि कुत्सनाभीक्ष्ययोः ।
- २८ तिङ्ङतिङः ।

- २६ न लुट् ।
 ३० निपातैर्यद्यदिहन्तकुविन्नेच्चेच्चण्कच्चिद्दयत्रयुक्तम् ।
 ३१ नह प्रत्यारम्भे ।
 ३२ सत्यं प्रश्ने ।
 ३३ अङ्गाप्रातिलोम्ये ।
 ३४ हि च ।
 ३५ छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम् ।
 ३६ यावद्यथाभ्याम् ।
 ३७ पूजायां नानन्तरम् ।
 ३८ उपसर्गव्यपेतं च ।
 ३९ तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम् ।
 ४० अहो च ।
 ४१ शेषे विभाषा ।
 ४२ पुरा च परीप्सायाम् ।
 ४३ नन्वित्यनुज्ञैषणायाम् ।
 ४४ किं क्रियाप्रश्नेऽनुपसर्गमप्रतिषिद्धम् ।
 ४५ लोपे विभाषा ।
 ४६ एहि मन्ये प्रहासे लट् ।
 ४७ जात्वपूर्वम् ।
 ४८ किंवृत्तं च चिदुत्तरम् ।
 ४९ आहो उताहो चानन्तरम् ।
 ५० शेषे विभाषा ।
 ५१ गत्यर्थलोटा लृण् चेत् कारकं सर्वान्यत् ।
 ५२ लोट् च
 ५३ विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम् ।
 ५४ हन्त च ।
 ५५ आम एकान्तरमामन्त्रितमनन्तिके ।
 ५६ यद्धितुपरं छन्दसि ।
 ५७ चनचिदिवगोत्रादितद्धिताग्नेडितेष्वगतेः ।
 ५८ चादिषु च ।
 ५९ चवायोगे प्रथमा ।
 ६० हेति क्षियायाम् ।

- ६१ अहेति विनियोगे च ।
 ६२ चाहलोप एवेत्यवधारणम् ।
 ६३ चादिलोपे विभाषा ।
 ६४ वैवावेति चच्छन्दसि ।
 ६५ एकान्याभ्यां समर्थाभ्याम् ।
 ६६ यद्वृत्तान्नित्यम् ।
 ६७ पूजनात् पूजितमनुदात्तम् ।
 ६८ सगतिरपि तिङ् ।
 ६९ कुत्सने च सुप्यगोत्रादौ ।
 ७० गतिर्गतौ ।
 ७१ तिङि चोदात्तवति ।
 ७२ आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् ।
 ७३ नामन्त्रिते समानाधिकरणे ।
 ७४ सामान्यवचनं विभाषितं विशेषवचने ।

द्वितीयः पादः

- १ पूर्वत्रासिद्धम् ।
 २ नलोपः सुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिषु कृति ।
 ३ न मु ने ।
 ४ उदात्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोऽनुदात्तस्य ।
 ५ एकादेश उदात्तेनोदात्तः ।
 ६ स्वरितो वानुदात्ते पदादौ ।
 ७ नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य ।
 ८ न डिसंबुद्धयोः ।
 ९ मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः ।
 १० झयः ।
 ११ संज्ञायाम् ।
 १२ आसन्दीवदष्टीवच्चक्रीवत्कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती ।
 १३ उदन्वानुदधौ च ।
 १४ राजन्वान् सौराज्ये ।
 १५ छन्दसीरः ।

- १६ अनो नुट् ।
 १७ नाद् घस्य ।
 १८ कृपो रो लः ।
 १९ उपसर्गस्यायतौ ।
 २० ग्री यङि ।
 २१ अचि विभाषा ।
 २२ परेश्च घाङ्कयोः ।
 २३ संयोगान्तस्य लोपः ।
 २४ रात् सस्य ।
 २५ धि च ।
 २६ झलो झलि ।
 २७ ह्रस्वादङ्गात् ।
 २८ इट ईटि ।
 २९ स्कोः संयोगाद्योरन्ते च ।
 ३० चोः कुः ।
 ३१ हो ढः ।
 ३२ दादेर्धातोर्घः ।
 ३३ वा द्रुहमुहष्णुहष्णिहाम् ।
 ३४ नहो धः ।
 ३५ आहस्थः ।
 ३६ व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः ।
 ३७ एकाचो बशो भष् झषन्तस्य स्ध्वोः ।
 ३८ दधस्तथोश्च ।
 ३९ झलां जशोऽन्ते ।
 ४० झषस्तथोर्धोऽधः ।
 ४१ षढोः कः सि ।
 ४२ रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।
 ४३ संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः ।
 ४४ ल्वादिभ्यः ।
 ४५ ओदितश्च ।
 ४६ क्षियो दीर्घात् ।
 ४७ श्योऽस्पर्शे ।

- ४८ अञ्चोऽनपादाने ।
 ४९ दिवोऽविजिगीषायाम् ।
 ५० निर्वाणोऽवाते ।
 ५१ शुषः कः ।
 ५२ पचो वः ।
 ५३ क्षायो मः ।
 ५४ प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् ।
 ५५ अनुपसर्गात् फुल्लक्षीबकृशोल्लाघाः ।
 ५६ नुदविदोन्दत्राघ्राहीभ्योऽन्यतरस्याम् ।
 ५७ न ध्याख्यापृमूर्च्छिमदाम् ।
 ५८ वित्तो भोगप्रत्यययोः ।
 ५९ भित्तं शकलम् ।
 ६० ऋणमाधमर्ण्ये ।
 ६१ नसत्तनिषत्तानुत्तप्रतूर्तसूर्तगूर्तानि छन्दसि ।
 ६२ क्विन्नप्रत्ययस्य कुः ।
 ६३ नशेर्वा ।
 ६४ मो नो धातोः ।
 ६५ म्वोश्च ।
 ६६ ससजुषो रुः ।
 ६७ अवयाःश्वेतवाःपुरोडाश्च ।
 ६८ अहन् ।
 ६९ रोऽसुपि ।
 ७० अम्नरूधरवरित्युभयथा छन्दसि ।
 ७१ भुवश्च महाव्याहतेः ।
 ७२ वसुस्रंसुध्वंस्वनडुहां दः ।
 ७३ तिप्यनस्तेः ।
 ७४ सिपि धातो रुर्वा ।
 ७५ दश्च ।
 ७६ वोरूपधाया दीर्घ इकः ।
 ७७ हलि च ।
 ७८ उपधायां च ।
 ७९ न भकुर्छुराम् ।

- ८० अदसोऽसेर्दादु दो मः ।
 ८१ एत ईद् बहुवचने ।
 ८२ वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः ।
 ८३ प्रत्यभिवादेऽशूद्रे ।
 ८४ दूराद्धूते च ।
 ८५ हैहेप्रयोगे हैहयोः ।
 ८६ गुरोरनृतोऽनन्त्यस्याप्येकैकस्य प्राचाम् ।
 ८७ ओमभ्यादाने ।
 ८८ ये यज्ञकर्मणि ।
 ८९ प्रणवष्टेः ।
 ९० याज्यान्तः ।
 ९१ ब्रूहिप्रेष्यश्रौषड्वौषडावहानामादेः ।
 ९२ अग्नीत्प्रेषणे परस्य च ।
 ९३ विभाषा पृष्टप्रतिवचने हेः ।
 ९४ निगृह्यानुयोगे च ।
 ९५ आप्नेडितं भर्त्सने ।
 ९६ अङ्गयुक्तं तिडाकाङ्क्षम् ।
 ९७ विचार्यमाणानाम् ।
 ९८ पूर्वं तु भाषायाम् ।
 ९९ प्रतिश्रवणे च ।
 १०० अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोः ।
 १०१ चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्यमाने ।
 १०२ उपरिस्विदासीदिति च ।
 १०३ स्वरितमाप्नेडितेऽसूयासंमतिकोपकुत्सनेषु ।
 १०४ क्षियाशीःप्रेषेषु तिडाकाङ्क्षम् ।
 १०५ अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः ।
 १०६ प्लुतावैच इदुतौ ।
 १०७ एचोऽप्रगृह्यास्यादूराद्धूते पूर्वस्यार्धस्यादुत्तरस्येदुतौ ।
 १०८ तयोर्व्यावचि संहितायाम् ।

तृतीयः पादः

- १ मतुवसो रु संबुद्धौ छन्दसि ।
 २ अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा ।
 ३ आतोऽटि नित्यम् ।
 ४ अनुनासिकात् परोऽनुस्वारः ।
 ५ समः सुटि ।
 ६ पुमः खय्यम्परे ।
 ७ नश्छव्यप्रशान् ।
 ८ उभयथर्क्षु ।
 ९ दीर्घादटि समानपादे ।
 १० नृन् पे ।
 ११ स्वतवान् पायौ ।
 १२ कानाम्प्रेडिते ।
 १३ षो षे लोपः ।
 १४ रो रि ।
 १५ खरवसानयोर्विसर्जनीयः ।
 १६ रोः सुपि ।
 १७ भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि ।
 १८ व्योर्लघुप्रयत्नतरः शाकटायनस्य ।
 १९ लोपः शाकल्यस्य ।
 २० ओतो गार्ग्यस्य ।
 २१ उञ्चि च पदे ।
 २२ हलि सर्वेषाम् ।
 २३ मोऽनुस्वारः ।
 २४ नश्चापदान्तस्य झलि ।
 २५ मो राजि समः क्वौ ।
 २६ हे मपरे वा ।
 २७ नपरे नः ।
 २८ इणोः कुक्कुक् शरि ।
 २९ डः सि धुट् ।
 ३० नश्च ।
 ३१ शि तुक् ।
 ३२ डमो ह्रस्वादचि डमुण नित्यम् ।

- ३३ मय उजो वो वा ।
 ३४ विसर्जनीयस्य सः ।
 ३५ शर्परे विसर्जनीयः ।
 ३६ वा शरि ।
 ३७ कुप्वोः ऋऌपौ च ।
 ३८ सोऽपदादौ ।
 ३९ इणः षः ।
 ४० नमस्पुरसोर्गत्योः ।
 ४१ इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य ।
 ४२ तिरसोऽन्यतरस्याम् ।
 ४३ द्विस्रिश्चतुरिति कृत्वोऽर्थे ।
 ४४ इसुसोः सामर्थ्ये ।
 ४५ नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य ।
 ४६ अतः कृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णोष्वनव्ययस्य ।
 ४७ अधःशिरसी पदे ।
 ४८ कस्कादिषु च ।
 ४९ छन्दसि वाप्राग्नेडितयोः ।
 ५० कः करत्करतिकृधिकृतेष्वनदितेः ।
 ५१ पञ्चम्याः परावध्यर्थे ।
 ५२ पातौ च बहुलम् ।
 ५३ षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदपयस्पोषेषु ।
 ५४ इडाया वा ।
 ५५ अपदान्तस्य मूर्धन्यः ।
 ५६ सहेः साडः सः ।
 ५७ इण्कोः ।
 ५८ नुम्बिसर्जनीयशर्व्यवायेऽपि ।
 ५९ आदेशप्रत्यययोः ।
 ६० शासिवसिघसीनां च ।
 ६१ स्तौतिण्योरेव षण्यभ्यासात् ।
 ६२ सः स्विदिस्वदिसहीनां च ।
 ६३ प्राक् सितादङ्गव्यवायेऽपि ।
 ६४ स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य ।

- ६५ उपसर्गात् सुनोतिसुवतिस्यतिस्तौतिस्तोभतिरस्थासेनयसेधसिचसज्जस्वज्जाम् ।
 ६६ सदिरप्रतेः ।
 ६७ स्तन्भेः ।
 ६८ अवाच्चालम्बनाविदूर्ययोः ।
 ६९ वेश्च स्वनो भोजने ।
 ७० परिनिविभ्यः सेवसितसयसिवुसहसुट्स्तुस्वज्जाम् ।
 ७१ सिवादीनां वाड्व्यवायेऽपि ।
 ७२ अनुविपर्यभिनिभ्यः स्यन्दतेरप्राणिषु ।
 ७३ वेः स्कन्देरनिष्ठायाम् ।
 ७४ परेश्च ।
 ७५ परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु ।
 ७६ स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्निविभ्यः ।
 ७७ वेः स्कभ्नातेर्नित्यम् ।
 ७८ इणः षीध्वंलुङ्गलिटां धोऽङ्गात् ।
 ७९ विभाषेटः ।
 ८० समासेऽङ्गुलेः सङ्गः ।
 ८१ भीरोः स्थानम् ।
 ८२ अग्नेः स्तुत्स्तोमसोमाः ।
 ८३ ज्योतिरायुषः स्तोमः ।
 ८४ मातृपितृभ्यां स्वसा ।
 ८५ मातुःपितुर्भ्यामन्यतरस्याम् ।
 ८६ अभिनिसः स्तनः शब्दसंज्ञायाम् ।
 ८७ उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यचपरः ।
 ८८ सुविनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाः ।
 ८९ निनदीभ्यां स्नातेः कौशले ।
 ९० सूत्रं प्रतिष्णातम् ।
 ९१ कपिष्ठलो गोत्रे ।
 ९२ प्रष्ठोऽग्रगामिनि ।
 ९३ वृक्षासनयोर्विष्टरः ।
 ९४ छन्दोनाम्नि च ।
 ९५ गवियुधिभ्यां स्थिरः ।
 ९६ विकुशमिपरिभ्यः स्थलम् ।

- ६७ अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रिकुशेकुशङ्क्वडूगुमञ्जिपुञ्जिपरमेबर्हिर्दिव्यग्निभ्यः स्थः ।
 ६८ सुषामादिषु च ।
 ६९ एति संज्ञायामगात् ।
 १०० नक्षत्राद् वा ।
 १०१ ह्रस्वात् तादौ तद्धिते ।
 १०२ निसस्तपतावनासेवने ।
 १०३ युष्मत्तक्षुःष्वन्तःपादम् ।
 १०४ यजुष्येकेषाम् ।
 १०५ स्तुतस्तोमयोश्छन्दसि ।
 १०६ पूर्वपदात् ।
 १०७ सुजः ।
 १०८ सनोतेरनः ।
 १०९ सहेः पृतनर्ताभ्यां च ।
 ११० न रपरसृपिसृजिसृशिसृहिसवनादीनाम् ।
 १११ सात् पदाद्योः ।
 ११२ सिचो यङि ।
 ११३ सेधतेर्गतौ ।
 ११४ प्रतिस्तब्धनिस्तब्धौ च ।
 ११५ सोढः ।
 ११६ स्तम्भुसिवुसहां चङि ।
 ११७ सुनोतेः स्यसनोः ।
 ११८ सदेः परस्य लिटि ।
 ११९ निव्यभिभ्योऽड्व्यवाये वा छन्दसि ।

चतुर्थः पादः

- १ रषाभ्यां नो णाः समानपदे ।
 २ अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि ।
 ३ पूर्वपदात् संज्ञायामगः ।
 ४ वनं पुरगामिश्रकासिध्रकासारिकाकोटराग्रेभ्यः ।
 ५ प्रनिरन्तःशरेक्षुप्लक्षाम्रकार्ष्यखदिरपीयूक्षाभ्योऽसंज्ञायामपि ।

- ६ विभाषौषधिवनस्पतिभ्यः ।
 ७ अहोऽदन्तात् ।
 ८ वाहनमाहितात् ।
 ९ पानं देशे ।
 १० वा भावकरणयोः ।
 ११ प्रातिपदिकान्तनुम्बिभक्तिषु च ।
 १२ एकाजुत्तरपदे णः ।
 १३ कुमति च ।
 १४ उपसर्गादसमासेऽपि णोपदेशस्य ।
 १५ हिनुमीना ।
 १६ आनि लोट् ।
 १७ नेर्गदनदपतपदधुमास्यतिहन्तियातिवातिद्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषु च ।
 १८ शेषे विभाषाकखादावषान्त उपदेशे ।
 १९ अनितेरन्तः ।
 २० उभौ साभ्यासस्य ।
 २१ हन्तेरत्पूर्वस्य ।
 २२ वमोर्वा ।
 २३ अन्तरदेशे ।
 २४ अयनं च ।
 २५ छन्दस्यृदवग्रहात् ।
 २६ नश्च धातुस्थोरुषुभ्यः ।
 २७ उपसर्गादनोत्परः ।
 २८ कृत्यचः ।
 २९ णेर्विभाषा ।
 ३० हलश्चेजुपधात् ।
 ३१ इजादेः सनुमः ।
 ३२ वा निंसनिक्षनिन्दाम् ।
 ३३ न भाभूपूकमिगमिप्यायीवेपाम् ।
 ३४ षात् पदान्तात् ।
 ३५ नशेः षान्तस्य ।
 ३६ पदान्तस्य ।
 ३७ पदव्यवायेऽपि ।

- ३८ क्षुभ्नादिषु च ।
 ३९ स्तोः श्चुना श्चुः ।
 ४० ष्टुना ष्टुः ।
 ४१ न पदान्ताद् टोरनाम् ।
 ४२ तोः षि ।
 ४३ शात् ।
 ४४ यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा ।
 ४५ अचो रहाभ्यां द्वे ।
 ४६ अनचि च ।
 ४७ नादिन्याक्रोशे पुत्रस्य ।
 ४८ शरोऽचि ।
 ४९ त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य ।
 ५० सर्वत्र शाकल्यस्य ।
 ५१ दीर्घादाचार्याणाम् ।
 ५२ झलां जश् झशि ।
 ५३ अभ्यासे चर्च ।
 ५४ खरि च ।
 ५५ वावसाने ।
 ५६ अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः ।
 ५७ अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।
 ५८ वा पदान्तस्य ।
 ५९ तोर्लि ।
 ६० उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य ।
 ६१ झयो होऽन्यतरस्याम् ।
 ६२ शश्छोऽटि ।
 ६३ हलो यमां यमि लोपः ।
 ६४ झरो झरि सवर्णे ।
 ६५ उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः ।
 ६६ नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्यकाश्यपगालवानाम् ।
 ६७ अ अ ।

॥ इति श्रीपाणिनिप्रणीतोऽष्टाध्यायीसूत्रपाठः समाप्तः॥